

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Невена Христова, докторант към програмата Философия с преподаване на английски език към Философския факултет на СУ

„Изкуства и изкуствен интелект”,

написана под научното ръководство на проф. д-р Веселин Дафов

от

Правда Добринова Спасова, д.ф.н. професор в катедра „Психология на изкуството, художествено образование и общообразователни дисциплини” на НХА

Дисертацията на Невена Христова, с обем 190 страници, структурирана в четири глави, увод и заключение е добър пример за всестранно и задълбочено изследване на проблемите, пред които е изправено човечеството във връзка с развитието на информационните технологии, пред прага на етапа, в който изкуственият интелект ще надмине нашите ограничени човешки способности. Тъй като това е, макар и много вероятно, все пак предполагаема перспектива, докторантката находчиво се е ориентирала към представянето на възможните ѝ консеквенции, през проиграването им в изкуството. Отдавайки дан на класическите литературни примери, „Франкенщайн”, „Изгубеният Рай” и „Аз роботът”, тя разглежда и трактовката на тази тема във филмографията - от началото на ХХ век до днес. Разбира се, Невена Христова не се старее да изчерпи примерите, а внимателно подбира знакови филми, започвайки от „Метрополис” на Фриц Ланг, през „Космичната одисея” на Кубрик и „Матрицата” на тандема Ваховски, до „Нея” на Спайк Джонз и „Пристигането” на Денис Виланъов.

В първа глава на дисертацията „Що е ИИ” Христова разглежда както съществуващите видове Изкуствен интелект, върху които има наблюдения, така и възможните, основани на тези наблюдения следващи поколения подобни машини, които вече биха могли да се самоосъзнават като субекти. Именно тяхното създаване, поставя въпросите, които изследването на Н. Христова, несъмнено новаторско в посоката си, разисква. Същевременно тя не се ограничава до разсъждения и прогнози за по-близкото или по-далечно бъдеще на човечеството, а ги ситуира в контекста на най-важния етически въпрос на нашето време – за отношението към Другия. Според нея високо развитият изкуствен интелект ще ни постави пред същите предизвикателства, каквито срещаме днес в общуването с представителите на различна от нашата култура.

В анализа си докторантката демонстрира добро познаване и разбиране на впечатляващите текстове на (логично идващият на ум по темата), Емануел Левинас. Аз обаче щях да съм още по-доволна от текста ѝ, ако беше обърнала внимание на историческите корени на тази проблематика в литературата още от времето на късния Ренесанс в творчеството на Мишел дьо Монтен, защото именно тази проблематика, усещана като изостряща се в настоящия век, е постоянно в центъра на изконните общочовешки конфликти.

Точен акцент в „ИИ и обществото”, както е озаглавена втора глава, чието заключение е посветено на Левинас, е обосноваването на важността на езика не само като цивилизационно основополагащ, но и като „сливащ хоризонти” между хората. Тук Невена Христова се опира както на херменевтичната теория на Гадамер, така и на прословутото „Писмо за хуманизма” на Хайдегер. Бих я посъветвала, ако има намерение да развие в книга дисертацията си, да допълни тази теоретична линия с впечатляващия труд на Цветан Тодоров „Откриването на Америка”, разглеждащ тъкмо ролята на езика, от обратната страна - през липсата на общ такъв, в

историческата и етическата перспектива на това велико географско събитие.

Отново в тази втора, богата теоретично глава Христова обръща внимание и на на шумелите напоследък, хуманизиращи акцентите на технологичното развитие на човечеството, тези на израелския историк Ювал Ноа Харари, според когото Хомо сапиенс завладява света благодарение на езика си, който пък е свързан с общите митове и колективни фантазии. Тук не мога да се въздържа да не насоча докторантката към първоизточника на въпросните тези – наистина новаторската за епохата си „Нова наука” на Джамбатиста Вико, издадена през първата половина на 18 век (*Scienza Nuova* (1725; 1741)).

Трета глава на дисертацията „Личност и отговорност” разглежда ИИ през призмата на изкуството, което свободно изгражда собствени реалности и разиграва алтернативи. Важното е, че както пише Христова „изкуството приема като даденост субектността на ИИ същества. Още по-важно е, че „наротивът очовечава тези индивиди като понякога техните персонажи са по-хуманни от самите хора” и така създава предпоставки за толерантно отношение и „грижовен инстинкт за тях като за създания на човечеството като цяло”. Целият анализ на избраните от Невена Христова произведения върви в тази посока и накрая се избистря в нейния апел да разглеждаме бъдещите поколения ИИ като „част от нова тоталност на интелегентните, разумни и автономни същества” наравно с човешката. Това ми харесва и не ми изглежда ексцентрично, но не го намирам за лесно осъществимо на фона на отношението към Другия в контекста на настоящата емигрантската криза в най-цивилизования континент на съвременния свят – Европа.

Във всеки случай патосът на дисертацията за модерен подход в изграждането на етически кодекс, който би утвърдил като ценности емпатията към различните, та било и „изкуствени” членове на обществото

е много симпатичен, но разбира се, това не е най-същественото от научна гледна точка достойнство на труда. Дисертацията е убедителна с теоретичната подпльтеност на изводите, които макар да звучат футуристично, се отнасят с пълна сила до съвременните реалии. Трудът на Н. Христова свидетелства за способността ѝ към аналитично мислене и за широката ѝ хуманитарна култура. Предложените от мен допълнителни препратки не бива да се разглеждат в критичен план, а само като препоръка по посока на още по-голямо задълбочаване на теоретичните източници, на които се опират идеите на дисертацията, която иначе реално допринася за проектиране на варианти за едно хуманно бъдеще на цялото човечество.

И така, мисля, че стана ясно, че считам труда на Невена Христова за успешен. Цитираната и използвана литература е достатъчна като обем и релевантна на съдържанието на дисертацията, без да е прекомерна, така че тезите на авторката се открояват и не потъват в излишни съотнасяния..

Спецификата на нравствената проблематика, засягаща отношението към Другия през перспективата от появата на нов вид „други“ сама по себе си е предпоставка за актуалността на темата, а разглеждането ѝ в светлината на алтернативите, предлагани от различни произведения на изкуството, гарантират многоплановост и същевременно лекота на изложението.

Всичко това ми дава основание да считам, че дисертацията „Изкуства и изкуствен интелект“ на Невена Христова е достойна за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ и призовавам останалите членове на уважаемото жури да се присъединят към преценката ми.

Правда Спасова